

Η ΚΡΙΤΙΚΗ

(ΜΕΛΕΤΗ)

Ὁ κριτικὸς δὲ φανερῶναι μονάχα τὰ γούσια του. Ἐξετάζει ὅσο τὸ δυνατὸ ἀντικειμενικά. Δὲν ἐννοῶ τὸ πλέριο καὶ ψυχρὸ ἀντίκρισμα. Ἀπόλυτη, ἢ ἀντικειμενικὴ κριτικὴ εἶναι ἀκατανόητη. Ὑπάρχει ὅμως κάποια ἀντικειμενικὴ κριτικὴ, ποὺ μπορεῖ νὰ νοηθεῖ.

*.

Πολλοὶ τὴν παραδέχτηκαν σὰ μιὰ ἀντικειμενικοποίησιν τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἡ φράση αὕτη εἶναι βγαλμένη ἀπὸ τὸ κομψαστικόν, πλούσιο σὲ ἐφευρέσεις, μὰ πτωχὸ σὲ σημασίαν, λεξικὸ τῶν μεταφυσικῶν. Προέρχεται ἀπὸ τὰ συνηθεισμένα κείνα λεκτικὰ τερατολογήματα τῆς καθαρῆς, (ὅπως π.χ. τὸ ῥῆμα πληροφροῶ ποὺ ἂν ὑπῆρχε καθαρῆς δὲν θὰ τῶγραφε γιὰτὶ δὲν θὰ πεῖ τίποτε στὴν κυριολεξίαν του). Τί θὰ πεῖ ἀντικειμενικοποιῶ τὸν ἑαυτὸ μου; Τὸ ὑποκείμενον πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ ἀντικείμενον; Εἶναι ἀλήθεια πῶς ὑπάρχει ἡ φιλοσοφικὴ ἰσχύουσα ἐκδοχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ συνείδησις μας, ὁ ἑαυτὸς μας, εἶναι τὸ μόνον μέτρο τῶν ἀντικειμένων, δηλ. τοῦ κόσμου. Ἐλεται ὅμως ἀπ' αὐτὸ ὅτι εἶναι καὶ τὸ πᾶν; Τὸ νὰ παραδεχθῶμε ὅτι ἔξω ἀπ' τὴν αἰσθήσειν, δὲν ὑπάρχει κόσμος, εἶναι σὰ νὰ κάνομε σύγκρισιν ἐκείνου ποὺ προκαλεῖ ἀπὸ κείνον ποὺ ἀνανταποκρίνεται. Ἄν ὅλη ἡ ἐργασία τῆς Ἀντίληψης ἀνάγεται στὴν κατάταξιν τῶν ἐντυπώσεων σύμφωνα μὲ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Χώρου καὶ Χρόνου καὶ ἂν οἱ ἐποπτεῖαι αὗτὲς ὑπάρχουν a priori, πῶς μποροῦμε νὰ συντακτίσωμε τὸ κατατασσόμενον μὲ τὴν κατάτασσουσα Ἀρχήν; Τὸ a priori, τὸ ὁποῖον ἀναλογεῖ πρὸς τὸ αἰῶνιον, μὲ τὸ a posteriori, τὸ ὁποῖον ἀναλογεῖ πρὸς τὸ προσωρινόν; Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑπάρχει κατάτασσουσα

Ἄρχῃ, τὸ ὅτι οἱ διάφορες ἀντιλήψεις συμπίπτουν στὸ ὁμοίο-
μορφο μὲ τὸν Χῶρο καὶ Χρόνο, ἐνῶ ὁ κόσμος δὲν εἶναι
ὁμοιόμορφος, δὲν εἶναι Χῶρος καὶ Χρόνος, παρὰ ποικίλος,
δὲ μᾶς δίδει νὰ καταλάβουμε ὅτι ἄλλο εἶναι κεῖνο πού
ἀντιλαμβάνεται καὶ ἄλλο τὸ κατασσόμενο ὑλικό; Ἄλλο
ἀντικείμενο καὶ ἄλλο ἑαυτὸς μας λοιπόν, καὶ ἀδύνατο νὰ
ἀντικειμενικοποιηθεῖ, γιατί ἀκριβῶς ἐκεῖνο πού τὸ χαρα-
κτηρίζει εἶναι ἡ ὑποκειμενικὴ του ἀξία.

Ἄλλοι παραδέχονται πὼς ἀντικειμενικὴ κριτικὴ καὶ
σχετικὴ ἀκόμα εἶναι ἀδύνατη. Μπροστὰ ὅμως στὴ δύναμη
καὶ πειστικότητά της, γιὰ νὰ συμβιβάσουν τὰ πράγματα,
ἐπωφελήθηκαν ἀπ' τὴ φράση: Ἀντικειμενικοποίηση τοῦ
ἑαυτοῦ μας. Γιὰ νὰ συγκαλύψουν τό: κριτικὴ ἴσον πρὸς ἐκδή-
λωση γούστου, μεταχειρίστηκαν μετάφραση χωρὶς σημασία.
Βέβαια κανεὶς δὲ λαβαίνει ὑπόψει του μόνο τὶς φράσεις.
Θὰ ἐξετάσουμε τὴν οὐσία γιατί γι' αὐτὴν καὶ μόνο πρόκειται.

Μέτρο κάθε λογοτεχνικοῦ ἔργου εἶναι τὸ ἀτομικὸ
γούστο· ὑπάρχει ὅμως τὸ ἔργο αὐτὸ ἀνεξάρτητο, σὰ δημι-
ούργημα πού εἶναι· γι' αὐτὸ καὶ τὰ γούστα ὄλων δὲ συμ-
πίπτουν. Ποιὰ ὅμως τώρα εἶναι ἡ ἀληθινὴ κριτικὴ. Τὸ
γούστο καθενός; Ἄλλὰ τὸ ἂν μ' ἀρέσει ἢ ὄχι ἓνα ἔργο, τί
σχέση μπορεῖ νάχει πρὸς τὴν ἀληθινὴν του ἀξία, ἀφεὶ ὅλοι
δὲν ἔχουν τὴν ἴδια γνώμη γιὰ τὸ ἴδιο ἔργο;

Τὸ ἀτομικὸ γούστο παίζει σπουδαῖο ἀλλὰ ὄχι αὐθαίρετο
ρόλο. Εἶναι τὸ πρίσμα μέσα ἀπ' τὸ ὁποῖο ἐξετάζουμε ἀντι-
κειμενικά. Ἡ ἐξεταζόμενη ἐπιφάνεια δὲν εἶναι ὁμαλή.
Ἄλλοῦ ἢ συγκίνησις εἶναι μεγαλύτερη· ἄλλοῦ μικρότερη.
Ἄλλοιῶς αἰσθάνεται ὁ ἡδονιστὴς ἀπὸ ἓνα ἠθικοκρατικόν,
ὁ ἐρωτευμένος ἀπὸ ἓνα ἀδιάφορο. Γεννιοῦνται συμπάθειες,
μίση. Ἀναπτύσσονται ἀρετές. Ξεπροβάλλουν ἐλαττώματα.
Χοριάζεται πρῶτα νὰ μποῦμε στὴ λογοτεχνικὴ διάθεση. Νὰ
ἐξετάσουμε κατόπι τὸ ἔργο σὰν τελειωμένο δημιούργημα,
ὄχι ὅπως θὰ τὸ θέλαμε μεις παρὰ ὅπως ἔγινε. Καὶ ἔπειτα
θὰ ἀνατρέξουμε στὶς αἰσθητικὰς ἐντυπώσεις πού χαρίζει.
Ἡ ἀναδρομὴ αὐτὴ εἶναι δυνατὴ καὶ κατορθωτὴ.

Κρίνοντας π.χ. τὸ Δάντη σήμερα, ἂν ἀκολουθήσουμε
μονάχα τὸ γούστο μας, καθόλου παράξενο ἢ ἀποψὴ μας
νὰ εἶναι ἀρνητικὴ. Νὰ περιορισθεῖ τὸ πλὴν πολὺ σένα θαν-
μασμό. Λὲν εἶναι θαυμαστός οὔτε θαυμάσιος μονάχα ὁ
Δάντης· εἶναι καὶ ποιητής. Δὲν εἶναι δυνατὸ δηλαδὴ νὰ

τὸν κρίνουμε μονάχα μὲ τὸ ἀτομικὸ γούστο. Ἡ διάθεση, ἡ ἐποχὴ καὶ τὸ περιβάλλο, ὁ ψυχικὸς ἀναθραυσμός, ἡ πίστις τοῦ σὰν ἀναμμένη λευκὴ λαμπάδα μέσ' τὴν καρδιά του, ὁ ἔρωτάς του ὁ αἰώνιος, ὁ μεγάλος καὶ ὁ παθολογικὸς πού ὑποδουλώνει, δένει σκλάβο γιὰ νὰ ἐξυψώσει κατόπι τὶς θρησκευτικὰς του ἐκδοχὰς, ἡ δημιουργικώτατη φαντασία του πού δὲ δένεται σὲ τίποτα, τῆς ἀβλαβῆς ἀμνησικακίας του οἱ μελλούμενες τιμωρίες (ἰδέα ἐντελῶς χριστιανικὴ) τῶν πλαστοθεϊστῶν ὁ ὑποχόνδριος τρόμος, αὐτὰ καὶ ἄλλα εἶναι τὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἀδύνατο νὰ μὴ λάθει ὑπόψει του ὁ κριτικὸς. Ἐνα ἀριστοῦργημα περασμένης ἐποχῆς ἀδύνατο νὰ κριθεῖ μόνο μὲ τὸ γούστο μας. Θαυμάζουμε π. χ. στὸν Οἰδίποδα Τύρανο τὸν τρόπο τῆς ἀποκάλυψης γεμάτο ἀπὸ τραγικὰς εἰρωνεῖες. Πῶς εἶναι δυνατὸ ὅμως νὰ νοιώσουμε τὸ μέγεθος τῆς ποίησης, ἀκολουθώντας μονάχα τὸ γούστο μας τῇ στιγμῇ πού μπορεῖ νὰ μὴ μᾶς ἀρέσει ἢ μηδενικοποίηση τῆς ἀνθρώπινης δυνάμεις καὶ νὰ μὴ παραδεχόμεσθε ὅτι ὁ μόνος κυρίαρχος εἶναι τὸ ἀναπόφευχτο Μοιραῖο; Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ κάθε ἐνεστωτικὴ παραγωγή γιὰ τὴν ὁ Λόγος εἶναι ὁ ἴδιος. Ἐνα ποίημα ἐρωτιάριχης ἔξαρσης διαφέρει στὴν Αἰσθητικὴ ἐντύπωση πού χαρίζει ἀπὸ ἕνα ρεαλιστικὸ ἠδονιστικόν. Τὸ ἴδιο γούστο δὲ μπορεῖ νὰ νῆαι ὁ μόνος κριτὴς σύγχρονα γιὰ ἕνα ἐθνικιστικὸ λογοτέχνημα καὶ ἕνα κομμουνιστικὸ τέτοιο.

Ἡ κριτικὴ σήμερα στὴν Ἑλλάδα κατάντησε γάγγραινα γιὰ τὴν ἀκριβῶς δὲν ξέρουμε τί θὰ πεῖ κριτικὴ. Ὅσοι ἀναγνώστες, τόσοι καὶ κριτικοὶ γιὰ τὴν νομίζουμε ὅτι μὲ τὸ νὰ ἐκδηλώσει κανεὶς μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο τὰ γούστα του, μὲ τὸ νὰ πεῖ, ὅπως λέμε, τὴν ἀτομικὴ του γνώμη πάνω σὲνα ἔργο, ἀρκεῖ γιὰ νὰ ὀνομαστῆ κριτικὸς.

Ἀνάγκη νὰ παύσουν οἱ γνωμοδοτήσεις.

Τὸ λογοτέχνημα ὀφείλεται σὲ πολλὰ αἴτια· παράγει ἐπομένως διάφορα φαινόμενα ἢ ἐντυπώσεις. Ἐργὸ τῆς κριτικῆς εἶναι νὰ περιλάβει ὅλα αὐτὰ τὰ αἴτια καὶ φαινόμενα νὰ τὰ συσχετίσει μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἐνδιάμεσου πρίσματος τοῦ ἀτομικοῦ γούστου. Κριτικὴ ἀπὸ τῶνα μέρος καὶ ἀτομικὴ γνώμη (ἢ γούστο στὴν περίπτωσή μας) ἀπὸ τῆλλο εἶναι δύο πράγματα διάφορα.